

Каштан О.В.

аспірантка,

ПВНЗ «Київський міжнародний університет»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ

Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (стаття 46 Конституції України).

У правовій літературі України та інших держав, як правило, інститут соціальних прав розглядається лише в межах усього комплексу прав людини. Слід зазначити, що серед українських науковців цьому питанню приділяли увагу такі юристи: М. Антонович, Н. Болотіна, І. Гуменюк, В. Лемак, С. Прилипко, П. Рабінович, Б. Сташків та інші.

Складність дослідження саме соціальних прав полягає у тому, що їх елементи входять у конституційне, адміністративне, фінансове, цивільне, трудове, кримінальне право та інші галузі права держави. Реалізація прав громадян тісно пов'язана з їхнім захистом. При цьому під захистом прав розуміється діяльність по усуненню перешкод на шляху реалізації суб'єктивних прав, чим обумовлено *актуальність* теми, порушеної в дослідженні.

Забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004). До таких механізмів належить структурована система судів і види судового провадження, встановлені державою судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина [1].

Реалізація соціальних прав вимагає значних матеріально-економічних витрат держави, що викликає багато заперечень від останньої та суперечностей із отримувачами її послуг через платіжну неспроможність та обмеженість наявних ресурсів.

Механізм судового захисту соціальних гарантій включає як національні суди, так і можливість звертатися до Європейського суду з прав людини. Як засвідчила практика розгляду справ щодо соціальних гарантій, суди стали дієвим механізмом їхнього гарантування. Слід погодитися з деякими вченими, що зазначають про появу такої соціальної якості, яка є не одностороннім обов'язком держави забезпечити соціальний захист громадян, а створює умови для їхньої взаємодії, усунення конфліктів, подолання інертності особи в вирішенні тих проблем, від яких безпосередньо залежить матеріальне благополуччя.

Правове забезпечення захисту цих суспільних відносин переважно здійснюється за правилами адміністративного судочинства. Адміністративні суди на сучасному етапі, прагнучи до всебічного забезпечення прав людини, задля задоволення соціальних потреб та інтересів, впорядкування процедури відновлення порушених або оспорюваних соціальних прав та інтересів, гарантування об'єктивного та дієвого незалежного механізму судового розгляду справ, для ефективності чого у правовій державі створюються необхідні умови, стикаються з певними викликами.

Необхідність ефективного судового захисту прав у своїх рішеннях неодноразово підкреслював Європейський суд з прав людини. Наприклад, у п. 75 рішення від 05.04.2005 у справі «Афанасьєв проти України» (заява № 38722/02) ЄСПЛ зазначає, що засіб захисту, який вимагається згаданою статтею, повинен бути «ефективним», як у законі, так і на практиці, зокрема у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави.

В умовах реформування системи судів, за потреби в економії бюджетних коштів, задля вирішення пріоритетного завдання, як от вирішення судових спорів, вдається вкрай необхідним з метою вдосконалення вітчизняного адміністративного процесуального судочинства оптимізувати процесуальні процедури.

Фактичним поштовхом до оптимізації судових процедур шляхом надання їм спрощеного електронного формату стало поширення Україною небезпечної гострої респіраторної хвороби COVID-19, що зробила великий виклик юридичному ринку та судовій системі, які сьогодні замислилися над необхідністю удосконалення електронного судочинства. Не перший рік для правосуддя задекларовано роботу електронного суду, але саме в умовах карантинних обмежень нам необхідна його досконала робота для реалізації «дистанційного» суду.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» введено обмеження на перевезення пасажирів автомобільним транспортом міжміського сполучення та заборонено перевезення залізничним транспортом, також відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2020 року № 228 «Питання перевезень авіаційним транспортом» обмежено прийняття та відправлення повітряних суден щодо перевезення пасажирів. Крім того, значно обмежено перевезення пасажирів міським пасажирським транспортом.

Запроваджені заходи значно ускладнили, а іноді й унеможливили для сторін реалізацію права на участь у розгляді справ в суді через обмеження пересування як в межах території держави, так і в межах населених пунктів. Також, зазначеною постановою було рекомендовано забезпечити за технічної можливості роботи в режимі реального часу через Інтернет.

Дорожньою картою для втілення в життя дієвої системи впровадження принципу процесуальної економії та ефективності адміністративного судочинства шляхом регламентації процедури проведення судового засідання в режимі відеоконференції стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року № 540-IX, яким внесені зміни до процесуальних кодексів. Зокрема, ст. 195 КАС України доповнено ч. 4, у якій зазначено, що під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів.

Хоча формально, така можливість була передбачена ще з 2017 року, однак практична її реалізація була прив'язана до розробки та запуску «легендарної» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

До законодавчих змін судові засідання в режимі відеоконференції проводилися у форматі, коли сторона у справі перебувала в приміщенні суду, розташованому найближче до місця її перебування. Сьогодні ж, як ніколи, юридична спільнота потребує запровадження універсальної платформи електронного суду, оскільки необхідно чітко розуміти, як

реалізувати право кожного громадянина на отримання судових послуг в умовах повсюдних обмежень. І це питання постало як вкрай необхідне та нагальне, незважаючи на консервативність та формалізованість судових процедур, що нині потребують революційних та інноваційних рішень.

Змінити підхід до системи забезпечення діяльності суду в частині роботи електронних засобів зв'язку покликаний наказ Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 року № 196, яким затверджено нову редакцію Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду. Відповідно до оновленого Порядку, суди можуть використовувати не лише систему відеоконференцзв'язку сервісу Easycop, а й інші доступні суду та учасниками судового процесу засоби, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку та відповідають вимогам законодавства.

Отже, підвищується ефективність процесу проведення онлайн-засідань за допомогою декількох платформ на вибір, це сприяє спрощенню допуску до реалізації права на участь в судовому засіданні поза межами суду широкого кола користувачів, різних верств населення та вікових груп.

Розгляд справ із захисту соціальних прав, що не повинен залежати від зовнішніх чинників, стану здоров'я, зайнятості, матеріальної спроможності дістатися до суду та ін.

Проблеми із виконанням рішень суду також підлягають дослідженню на наявність проблемних питань, зокрема щодо належного захисту або відновлення порушених соціальних прав, в українському адміністративному процесі стали системними, законодавець передбачив спеціальні засоби судового контролю за процесом виконання. Загалом судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах є особливим видом процесуального захисту приватних прав фізичних та юридичних осіб. Судовий контроль безпосередньо не забезпечує виконання судового рішення, втім істотно сприяє його вчасній та ефективній реалізації [2].

У дисертаційному дослідженні М. І. Труш доцільно наголошує на тому, що чинне адміністративно-процесуальне законодавство передбачає такі спеціальні засоби контролю за виконанням судового рішення: надання звіту про виконання судового рішення; накладання штрафу за невиконання судового рішення та визнання протиправності рішень, дій чи

бездіяльності, здійснених владним суб'єктом – відповідачем на виконання рішення суду [3].

Подання звіту та накладання штрафу є досить дієвими засобами судового контролю за виконанням рішення на сьогоднішній день, хоча так було не завжди.

Адміністративно-процесуальне законодавство України не встановлює чітких обмежень стосовно того, коли саме повинно бути вирішено питання щодо встановлення судового контролю. Теоретично зазначене питання може вирішуватися як безпосередньо в судовому рішенні, так і в окремій ухвалі після ухвалення рішення по справі [4].

За умови добросовісного здійснення своїх обов'язків щодо виконання судового рішення, колегіальний орган (його керівник) можуть й не бути піддані санкції у вигляді штрафу, адже саме по собі невиконання судового рішення не містить ознак складу правопорушення. Також не слід ігнорувати ту обставину, що сплата штрафу не позбавляє обов'язку виконати судові рішення та подати відповідний звіт.

В українських реаліях непогано було б наділити суд можливістю приймати управлінське рішення замість органу публічної адміністрації у чітко передбачених випадках. За основу пропонується взяти досвід країн із розвинутою адміністративною юстицією. Так, в своєму рішенні суд чітко визначає термін, в який суб'єкт владних повноважень повинен виконати судові приписи. Якщо після закінчення визначеного строку суб'єкт владних повноважень не видав відповідного адміністративного акту, замість нього це може зробити суд, керуючись адміністративним розсудом належним органу публічної адміністрації, який не спромігся виконати судові рішення. Такий механізм вже не один рік успішно функціонує в Австрії.

Часто на момент, коли рішення набрало законної сили, виконати його вже неможливо. Подібні випадки, на жаль, є непоодинокими й, аби змінити ситуацію на краще, *треба децю змінити загальний підхід до виконання судових рішень в адміністративних справах на загальнодержавному, доктринально-правовому рівнях*. Варто прискіпливо вивчати поради Європейського суду з прав людини та ретельно підходити до складання повного тексту рішення в кожній, окремо взятій справі. Саме якість судового рішення виступає головною запорукою ефективності його подальшого виконання. Досить докладним здається й механізм судового контролю за виконанням рішень.

Слід наголосити, що виключна відповідальність керівника не завжди логічна, а відтак повинна бути змінена на конкретизовану відповідальність тієї особи, яка винна у невиконанні судового рішення.

Україні очевидно треба боротися із проблемою невиконання судових рішень не тільки в адміністративному процесі, а й в усіх інших. В іншому випадку Україна так й залишиться в очах європейської спільноти як країна, де неможливо реально захистити приватні права фізичних або юридичних осіб від свавілля органів публічної адміністрації. Існують обґрунтовані сподівання стосовно того, що принцип обов'язковості судових рішень для всіх та кожного не буде надалі залишатися «мертвою нормою», а поступово дійсно втілиться в життя. Не викликає сумнівів, що без реального виконання судових рішень не може йти мова ані про правову державу, ані про правове суспільство.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що в контексті адміністративного судочинства одним з ключових питань завжди постає питання щодо виконання судового рішення. Громадяни дійсно мають право на соціальний захист, а держава обов'язок його забезпечити, але питання ефективності завжди коливається, на жаль, між «як потрібно робити» та «у держави відсутні відповідні механізми реалізації».

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/aws/show/v019p710-10>

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 р. № v005p710-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05>

3. Конституція України (ст. 46) зі змінами від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Аналіз принципу процесуальної економії у складовій адміністративного процесу. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 2(14). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16baysap.pdf>